

DOMINIK BIERECKI¹

Konsekwencje prawne uzyskania przez spółdzielnię statusu przedsiębiorstwa społecznego²

Wpłynął: 18.07.2023. Akceptacja: 30.07.2023

Streszczenie

Ustawa o ekonomii społecznej kwalifikuje spółdzielnie socjalne, rolnicze spółdzielnie produkcyjne oraz spółdzielnie pracy, w tym spółdzielnie inwalidów i spółdzielnie niewidomych, do katalogu zamkniętego podmiotów ekonomii społecznej. W konsekwencji spółdzielnie te mogą uzyskać status przedsiębiorstwa społecznego. Skutkuje to rozszerzeniem celu spółdzielni o reintegrację społeczną i zawodową osób zagrożonych wykluczeniem społecznym lub świadczenie usług społecznych. Realizacja tych celów następuje obok prowadzenia działalności gospodarczej przez spółdzielnię. Spółdzielnia może świadczyć usługi społeczne zarówno na rzecz członków spółdzielni jak i na rzecz innych osób. Kolejnym skutkiem uzyskania statusu przedsiębiorstwa społecznego polega na nadaniu działalności gospodarczej spółdzielni charakteru *not for profit*. Ten charakter działalności gospodarczej nie koresponduje jednak z celem spółdzielni pracy i rolniczych spółdzielni produkcyjnych.

Słowa kluczowe: ekonomia społeczna, przedsiębiorstwo społeczne, spółdzielnie.

---

¹ Dr hab. Dominik Bierecki, prof. UP – Uniwersytet Pomorski w Słupsku (Polska); e-mail: dominik.bierecki@upsl.edu.pl; ORCID: 0000-0001-6993-3974.

² Badania wykorzystane w artykule nie zostały sfinansowane przez żadną instytucję.

DOMINIK BIERECKI

Legal Consequences of Cooperative Status as a Social Enterprise³

Abstract

The new Polish act on social economy includes certain cooperatives as social enterprises. A social cooperative, agricultural production cooperative and workers' cooperative (including cooperatives of disabled people and cooperatives of the blind) can acquire a status of a social enterprise. This results in expanding the cooperative's statutory purpose from solely conducting economic activity in the interest of its members to also social and professional reintegration of people at risk of social exclusion or provision of social services. As a result a cooperative can become a general interest cooperative because social services can be provided not only to its members. Another result is that cooperative had to conduct not for profit activity. However, this does not comply with the purpose of workers' cooperative and agricultural production cooperatives.

Keywords: social economy, social enterprise, cooperatives.

---

³ The research in this article has not been supported financially by any institution

Cel i teza badawcza artykułu

Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej⁴ wprowadziła legalną definicję ekonomii społecznej (art. 2 pkt 1 u.e.s.) i ustanowiła instytucję przedsiębiorstwa społecznego (ang. *social enterprise*; art. 3–10 u.e.s.). Ustawa ta wymienia enumeratywnie podmioty ekonomii społecznej (art. 2 pkt 5 u.e.s.)⁵. Część z tych podmiotów może uzyskać status przedsiębiorstwa społecznego (art. 3 ust. 1 w zw. z art. 2 pkt 5 lit. a, d–f u.e.s.). Sytuacja taka dotyczy m.in. spółdzielni socjalnych i spółdzielni pracy, w tym spółdzielni inwalidów i spółdzielni niewidomych, oraz rolniczych spółdzielni produkcyjnych (art. 3 ust. 1 w zw. z art. 2 pkt 5 lit. a i d u.e.s.). Celem artykułu jest ustalenie czy uzyskanie przez te spółdzielnie statusu prawnego przedsiębiorstwa społecznego wpływa na modyfikację ich celu. Cel spółdzielni został przez ustawodawcę określony w art. 1 § 1 *in fine* pr.spółdz.⁶ jako prowadzenie działalności gospodarczej w interesie jej członków⁷.

W wyniku uzyskania przez spółdzielnię socjalną, spółdzielnię pracy (spółdzielnię inwalidów i niewidomych) i rolniczą spółdzielnię produkcyjną statusu przedsiębiorstwa społecznego dochodzi do:

- 1) wprowadzenia celu tych spółdzielni w postaci reintegracji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym lub realizacji usług społecznych (art. 4 ust. 1 *ab initio* u.e.s.),
- 2) ukształtowania działalności gospodarczej tych spółdzielni jako działalności *not for profit* – art. 9 ust. 1–2 u.e.s. (nie dotyczy to spółdzielni socjalnych,

⁴ Tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 1287, dalej u.e.s.

⁵ W zagranicznym piśmiennictwie wskazuje się, że regulacja ekonomii społecznej powinna określać zasady, które uzasadniają włączenie spółdzielni w zakres ekonomii społecznej. Zob.: A. Fici, *Models and Trends of Social Enterprise Regulation in the European Union*, [w:] H. Peter, C.V. Vasserot, J.A. Silva (red.), *The International Handbook of Social Enterprise Law. Benefit Corporations and Other Purpose-Driven Companies*, Cham 2023, s. 153–171; G. Caire, W. Tadjudje, *Vers une culture juridique mondiale de l'entreprise d'ESS? Une approche comparative internationale des législations ESS*, „Revue internationale de l'économie sociale” 2019, 353(3), s. 74–88.

⁶ Ustawa z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze, tekst jedn. Dz.U. z 2021 r., poz. 648 ze zm.

⁷ Zob. D. Bierecki, *Zasada swobody umów w prawie spółdzielczym*, Warszawa 2021, s. 157–161; P. Zakrzewski, *Legalna definicja spółdzielni*, [w:] A. Zielonacki, G. Jędrejek, J. Przyłębska, M. Muszyński, Z. Jędrzejewski, M. Warciński (red.), *Państwo – Konstytucja – Prawo. Księga pamiątkowa poświęcona Sędziemu Trybunału Konstytucyjnego Profesorowi Henrykowi Ciochowi*, Warszawa 2018, s. 542–543; idem, *Cel spółdzielni*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2005, 1, s. 49 i n.

- których działalność gospodarcza z mocy prawa ma charakter *not for profit*⁸ – art. 16 ust. 2 u.s.s.⁹),
- 3) wprowadzenia do struktury spółdzielni organu konsultacyjno-doradczego (art. 7 ust. 1 u.e.s.),
  - 4) poddania spółdzielni nadzorowi wojewody właściwego ze względu na siedzibę spółdzielni (art. 15 u.e.s.).

W niniejszym artykule analizie zostanie poddane czy wprowadzenie do działalności spółdzielni celu w postaci reintegracji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym lub realizacji usług społecznych (art. 4 ust. 1 *ab initio* u.e.s.) i nadanie działalności gospodarczej spółdzielni charakteru *not for profit* (art. 9 ust. 1–2 u.e.s.) koresponduje z ustawowym celem spółdzielni, który stanowi prowadzenie działalności gospodarczej w interesie jej członków (art. 1 § 1 *in fine* pr.spółdz.). Wybór badania łącznie tych cech przedsiębiorstwa społecznego jest uzasadniony tym, że dotyczą one charakteru działalności spółdzielni. Natomiast pozostałe cechy przedsiębiorstwa społecznego dotyczą innych zagadnień, których badanie nie jest uzasadnione ze względu na wpływ na cel działalności spółdzielni.

Teza badawcza artykułu stanowi, że:

- 1) skutki wiążące się z uzyskaniem statusu przedsiębiorstwa społecznego polegają na nadaniu spółdzielni kolejnych celów poza działalnością gospodarczą: reintegracji społecznej i zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym lub realizacji usług społecznych, w tym na rzecz osób innych niż członkowie spółdzielni,
- 2) poza tym w wypadku spółdzielni pracy i rolniczej spółdzielni produkcyjnej uzyskanie statusu przedsiębiorstwa społecznego wyłącza uprawnienia członkowskie, których realizacja stanowi cel spółdzielni (prawo do wynagrodzenia za pracę w formie udziału w części nadwyżki bilansowej przeznaczonej do podziału między członków¹⁰).

⁸ Z kolei w wypadku innych spółdzielni, które mogą uzyskać status przedsiębiorcy społecznego, u.e.s. wymaga, aby ich statut został dostosowany do warunków wymaganych w stosunku do przedsiębiorstwa społecznego, w tym do braku podziału nadwyżki bilansowej (art. 12 ust. 3–4 u.e.s.).

⁹ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 802.

¹⁰ Chodzi o część nadwyżki bilansowej przeznaczonej do podziału między członków pozostałą po dokonaniu odpisu na fundusz zasobowy spółdzielni (art. 77 w zw. z art. 76 i art. 168 pr.spółdz.).

Pojęcia ekonomii społecznej i przedsiębiorstwa społecznego

Pojęcie ekonomii społecznej pojawiło się w Europie na przełomie XIX i XX w. Ekonomia społeczna była rozumiana jako nauka badająca **stosunki, które ludzie stworzyli dobrowolnie pomiędzy sobą dla polepszenia swego bytu**¹¹. W polskiej literaturze z początku XX w. wskazano, że ekonomia społeczna jest **nauką o ogólnych, typowych, zjawiskach gospodarczych w społeczeństwie**¹². Prawna koncepcja ekonomii społecznej powstała w latach 70. i 80. XX w. we Francji i w ramach ówczesnej Wspólnoty Europejskiej¹³. Kolejno rozwinęło się pojęcie przedsiębiorstwa społecznego (w latach 90. XX w. i na początku XXI w.)¹⁴. Obecnie mamy do czynienia z powstawaniem w Europie ustawodawstwa o ekonomii społecznej. Poza u.e.s. regulacja w tym przedmiocie została wprowadzona np. w 2014 r. do prawa francuskiego¹⁵.

Normy prawne u.e.s. wyrażają definicję legalną ekonomii społecznej. Zgodnie z art. 2 pkt 1 u.e.s. przez ekonomię społeczną należy rozumieć działalność podmiotów ekonomii społecznej na rzecz społeczności lokalnej w zakresie reintegracji społecznej i zawodowej, tworzenia miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz świadczenia usług społecznych, realizowaną w formie działalności gospodarczej, działalności pożytku publicznego i innej działalności o charakterze odpłatnym¹⁶.

Natomiast u.e.s. nie zawiera definicji legalnej przedsiębiorstwa społecznego, ale określa warunki uzyskania takiego statusu przez podmiot ekonomii społecznej (art. 3, art. 4 ust. 1, art. 5 oraz art. 7–9 u.e.s.), w tym działalność, jaką przedsiębiorstwo społeczne powinno prowadzić (zob. pkt 3.1.).

¹¹ K. Gide, *Zasady ekonomii społecznej*, Warszawa 1914, s. 3.

¹² S. Głąbicki, *Wykład ekonomii społecznej wraz z zarysem polityki ekonomicznej i z historią ekonomiki*, Lwów 1913, s. 1.

¹³ H. Henry, M. Cusa, I. Douvitsa, D. Hiez, *European action plan for social economy. Better regulation for social economy: the fruitful inspiration of the experience of cooperative law*, s. 1, <https://iuscooperativum.org/category/library/> (dostęp: 17.07.2023).

¹⁴ Ibidem, s. 2–3; C.V. Vasserot, *Social Enterprises in the European Union: Gradual Recognition of Their Importance and Models of Legal Regulation*, [w:] H. Peter, C.V. Vasserot, J.A. Silva (red.), *The International Handbook of Social Enterprise Law. Benefit Corporations and Other Purpose-Driven Companies*, s. 27–28.

¹⁵ D. Hiez, *Le droit coopératif et l'économie sociale etsolidaire en France*, „Cooperativismo & Desarrollo” 2019, 27(114), s. 1–30.

¹⁶ Por. definicję ekonomii społecznej (*social and solidarity economy*) zawartą w rezolucji dotyczącej godnej pracy i ekonomii społecznej (*decent work and social and solidarity economy*), która została przyjęta w 2022 r. przez Międzynarodową Organizację Pracy. Zob. *Record of proceedings – International Labour Conference, 110th Session, Genève 2022, ILC.110/Record No.7A*, s. 4.

Wpływ statusu przedsiębiorstwa społecznego na cel spółdzielni

Reintegracja społeczna i zawodowa oraz usługi społeczne

Zgodnie z art. 4 ust. 1 pkt 1–2 u.e.s. działalność przedsiębiorstwa społecznego służy rozwojowi lokalnemu i ma na celu reintegrację społeczną oraz zawodową osób zagrożonych wykluczeniem społecznym lub realizację usług społecznych. Cele przedsiębiorstwa społecznego zostały określone przy użyciu alternatywy łącznej. Przedsiębiorstwo społeczne może więc realizować wyłącznie jeden z tych celów lub jednocześnie obydwa z nich.

Artykuł 4 ust. 2 u.e.s. stanowi, że działania z zakresu reintegracji społecznej i zawodowej realizowane na rzecz osób zatrudnionych w przedsiębiorstwie społecznym nie są wykonywane w ramach działalności gospodarczej prowadzonej przez przedsiębiorstwo społeczne. W wyniku uzyskania statusu przedsiębiorstwa społecznego spółdzielnia może obok prowadzenia działalności gospodarczej realizować także inny cel w interesie jej członków, polegający na ich społecznej i zawodowej reintegracji. Prowadzenie takich rodzajów reintegracji stanowi jednak ustawowy cel spółdzielni socjalnej (art. 2 ust. 2 pkt 1–2 u.s.s.). Natomiast ustawowym celem spółdzielni pracy inwalidów i spółdzielni pracy niewidomych jest zawodowa i społeczna rehabilitacja inwalidów i niewidomych przez pracę w prowadzonym wspólnie przedsiębiorstwie (art. 181a § 1 pr.spółdz.). Wykładnia językowa przepisów art. 2 ust. 2 pkt 1–2 u.s.s. i art. 181a § 1 pr.spółdz. prowadzi do wniosku, że pojęcia reintegracji i rehabilitacji zostały użyte przez ustawodawcę w tym samym znaczeniu. Słownikowym znaczeniem reintegracji jest ponowna integracja, zaś rehabilitacji m.in. przystosowanie do normalnego życia w społeczeństwie osób, które utraciły sprawność fizyczną lub psychiczną bądź mają wady wrodzone¹⁷. Za utożsamieniem tych pojęć na gruncie u.s.s. i pr.spółdz. przemawia także przepisy art. 2 ust. 2 pkt 1–2 u.s.s., które stanowią, że przez społeczną i zawodową reintegrację należy rozumieć m.in. działania służące rehabilitacji społecznej i zawodowej osób niepełnosprawnych. Należy więc uznać, że spółdzielnie socjalne, spółdzielnie pracy inwalidów i spółdzielnie pracy niewidomych również w braku uzyskania statusu przedsiębiorstwa społecznego realizują jednocześnie cele w postaci prowadzenia działalności gospodarczej w interesie członków i przynoszenia im korzyści przez społeczną oraz zawodową reintegrację czy też rehabilitację (zob. pkt 3.2.). Natomiast w wypadku innych spółdzielni pracy i rolniczych spółdzielni

¹⁷ <https://sjp.pwn.pl/> (dostęp: 17.07.2023).

produkcyjnych taka sytuacja wymaga uzyskania statusu przedsiębiorstwa społecznego (art. 4 ust. 1 pkt 1 u.e.s.).

Podobnie, w sytuacji uzyskania statusu przedsiębiorstwa społecznego spółdzielnia może obok prowadzenia działalności gospodarczej realizować inny cel stanowiący świadczenie usług społecznych (art. 4 ust. 1 pkt 1 u.e.s.). Cel ten może być realizowany przez spółdzielnię stanowiącą przedsiębiorstwo społeczne nie tylko w interesie jej członków. *Lege non distinguente*, usługi społeczne mogą być świadczone zarówno na rzecz członków spółdzielni, jak i na rzecz innych osób. Wniosek taki wynika z językowej wykładni pojęcia społeczny, któremu w kontekście świadczenia usług należy przypisać znaczenie: odnoszący się do społeczeństwa lub jego części, czy też przeznaczony do obsługiwanego społeczeństwa¹⁸. Za wnioskiem tym przemawia także treść definicji legalnej ekonomii społecznej, według której działalność podmiotów ekonomii społecznej (a więc podmiotów, które mogą uzyskać status przedsiębiorstwa społecznego) w zakresie świadczenia usług społecznych następuje na rzecz społeczności lokalnej (art. 2 pkt 1 u.e.s.)¹⁹.

Wprowadzenie możliwości prowadzenia przez spółdzielnię działalności na rzecz innych osób niż członkowie spółdzielni nawiązuje do istniejącej na świecie koncepcji spółdzielni interesu ogólnego (*general interest cooperatives*). Niektóre z zagranicznych systemów prawa spółdzielczego (np. prawo portugalskie, francuskie i belgijskie) dopuszczają istnienie spółdzielni, których celem jest działanie w interesie społecznym²⁰. Prowadzą one działalność nie tylko w interesie swoich członków, ale również w interesie społecznym²¹. Jedną z cech takiej spółdzielni jest

¹⁸ <https://sjp.pwn.pl/> (dostęp: 17.07.2023).

¹⁹ Również przyjęta przez Międzynarodową Organizację Pracy definicja ekonomii społecznej wskazuje, że podmioty ekonomii społecznej podejmują m.in. czynności społeczne w interesie ogólnym. Zob. *Record of proceedings – International Labour Conference...*, s. 4.

²⁰ W prawie portugalskim funkcjonują spółdzielnie solidarności społecznej (ang. *social solidarity cooperatives*). Zob. D. Meira, *The Portuguese Social Solidarity Cooperative Versus the PECOL General Interest Cooperative*, „International Journal of Cooperative Law” 2019, 2, s. 57–71. Prawo francuskie przewiduje spółdzielnię interesu społecznego (*la société coopérative d'intérêt collectif*), które mogą dostarczać towary i usługi osobom, które nie są członkami spółdzielni (art. 19-6 *Loi n° 47-1775 du 10 septembre 1947 portant statut de la coopération*, www.legifrance.gouv.fr (dostęp: 17.07.2023)). Celem spółdzielni interesu społecznego jest produkcja lub dostarczanie dóbr i usług będących przedmiotem wspólnego zainteresowania, które mają charakter użyteczności społecznej. Towary i usługi mogą być dostarczane przez takie spółdzielnie w ramach projektów międzynarodowej solidarności i pomocy rozwojowej (art. 19-5 *Loi n° 47-1775*). Z kolei w Belgii, zgodnie z art. 6:1 § 1 Kodeksu spółek i stowarzyszeń (*Code des sociétés et des associations*) z 23.03.2019 r., spółdzielnia może zaspokajać potrzeby osób trzecich i wspierać rozwój ich działalności gospodarczej i społecznej. Możliwość taka wynika wprost z ustawy i nie wymaga upoważnienia statutowego. Jest to cel równoważny z zaspokajaniem potrzeb, wspieraniem działalności gospodarczej i społecznej członków spółdzielni.

²¹ Zwrócić należy uwagę, że spółdzielnia socjalna, na podstawie statutu, może prowadzić działalność społeczną użyteczną w sferze zadań publicznych określonych w art. 4 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2023 r., poz. 571 tekst jedn.). Taka działalność nie jest ograniczona wyłącznie do członków spółdzielni socjalnej, jej pracowników i ich

zakaz podziału nadwyżki bilansowej między jej członków²². Spółdzielnie interesu ogólnego zostały uwzględnione w postanowieniach Zasad Europejskiego Prawa Spółdzielczego (*Principles of European Cooperative Law*) opracowanych jako wzór legislacji spółdzielczej²³.

Działalność *not for profit*

Skoro status przedsiębiorstwa społecznego powoduje, że spółdzielnia prowadzi działalność *not for profit*, należy rozważyć, czy w takiej sytuacji zachowana jest cecha spółdzielni w postaci działalności gospodarczej w interesie jej członków. Spółdzielnia o statusie przedsiębiorstwa społecznego nie przeznaczająca nadwyżki bilansowej uzyskanej z wykonywanej działalności gospodarczej do podziału między członków (art. 9 ust. 1 w zw. z art. 3 ust. 1 pkt 2 u.e.s.). Nadwyżka bilansowa jest dochodem ogólnym spółdzielni w danym roku obrotowym (zyskiem netto)²⁴. Z kolei zgodnie z art. 3 ust. 1 u.e.s. status przedsiębiorstwa społecznego może posiadać m.in. podmiot ekonomii społecznej prowadzący działalność gospodarczą w rozumieniu art. 3 pr.przed.²⁵. Normy prawne u.e.s. przewidują więc sytuację, w której działalność gospodarcza w rozumieniu art. 3 pr.przed. obejmuje działalność *not for profit*²⁶. Normatywną cechą działalności gospodarczej według art. 3 pr.przed. jest występowanie zysku. Działalność *not for profit* oznacza zaś, że przedsiębiorca uzyskuje zysk, który w całości przeznaczają na realizację jego celów statutowych. W sytuacji prowadzenia działalności *not for profit* zysk osiągnięty przez przedsiębiorcę (spółdzielnię) nie może zostać w żadnej części przeznaczony do podziału między jego członków. Zysk jest przeznaczany na osiągnięcie założonego celu, wspólnego dla osób korzystających z działalności przedsiębiorcy²⁷. Sytuacja ta nie narusza celu spółdzielni w postaci prowadzenia działalności gospodarczej w inte-

---

środowisk lokalnych. Może być wykonywana obok prowadzenia przez spółdzielnię socjalną działalności gospodarczej. Działalność taka nie jest uznawana za działalność gospodarczą i może być prowadzona odpłatnie lub nieodpłatnie (art. 8 ust. 1 u.s.s.).

²² Zob. D. Hiez, *The General Interest Cooperatives: a Challenge for Cooperative Law*, „International Journal of Cooperative Law” 2018, 1, s. 93–110.

²³ Zob. A. Fici, [w:] *Principles of European Cooperative Law. Principles, Commentaries and National Reports*, Cambridge–Antwerp–Portland 2017, s. 19, 34, 38, 40, 43; I. Snaith, [w:] ibidem, s. 47, 53, 67; G. Fajardo, D. Meira, [w:] ibidem, s. 89; H. Münkner, [w:] ibidem, s. 106.

²⁴ Zob. wyrok SN z 9.5.2012 r., V CSK 234/11, Legalis

²⁵ Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. Prawo przedsiębiorców, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 221 ze zm.

²⁶ Jako *not for profit* ustawodawca ukształtował także działalność gospodarczą spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych i Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo-Kredytowej (Kasy Krajowej). Zob. D. Bierecki, [w:] K. Pietrzykowski (red.), op. cit., s. 1019 i n.

²⁷ Zob. B. Bátiz-Lazo, M. Billings, *New perspectives on not-for-profit financial institutions: Organizational form, performance and governance*, „Business History” 2012, 54(3), s. 311.

resie jej członków. Jest tak, ponieważ celem prowadzonej przez spółdzielnię działalności gospodarczej nie jest maksymalizacja jej zysku, ale przyniesienie korzyści jej członkom²⁸. Korzyści te związane są z celem działalności spółdzielni, np. w spółdzielni mieszkaniowej polegają na zaspokajaniu potrzeb mieszkaniowych członków (art. 1 ust. 1 u.s.m.²⁹, w spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych na otrzymywaniu przez członków usług finansowych (art. 3 ust. 1 u.SKOK³⁰), w spółdzielniach rolników na zbywaniu przez członków (rolników) wyprodukowanych przez nich produktów lub grup produktów (art. 6 ust. 1 pkt 2 u.s.r.³¹)³².

Rozstrzygając, czy działalność gospodarcza *not for profit* spółdzielni może być wykonywana w interesie jej członków, należy więc brać pod uwagę cel spółdzielni. Spółdzielnia socjalna działa w celu społecznej i zawodowej reintegracji jej członków i pracowników. Działania służące temu celowi nie są jednak podejmowane przez spółdzielnię w ramach jej działalności gospodarczej (art. 2 ust. 2 *in fine* u.s.s.). Są to działania służące: 1) odbudowaniu lub nabyciu i podtrzymaniu umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej i pełnienia ról społecznych w miejscu pracy, zamieszkania lub pobytu, w tym rehabilitacja społeczna osób niepełnosprawnych i 2) zdobyciu nowych kwalifikacji, kompetencji, wiedzy i umiejętności w celu odbudowania lub uzyskania i podtrzymania zdolności do samodzielnego świadczenia pracy na rynku pracy i awansu zawodowego, w tym rehabilitacja zawodowa osób niepełnosprawnych (art. 2 ust. 2 pkt 1–2 u.s.s.). Nie ulega jednak wątpliwości, że spółdzielnia socjalna prowadzi jednocześnie działalności gospodarczą w oparciu o osobistą pracę jej członków i pracowników (art. 2 ust. 1 u.s.s. w zw. z art. 1 § 1 *in fine* pr.spółdz.). Przedmiot tej działalności gospodarczej może zostać określony dowolnie – w granicach dopuszczalnych przez ustawę (art. 22 Konstytucji RP,³³ art. 2 i art. 8 pr.przed.). Nadwyżka bilansowa, która jest uzyskiwana przez spółdzielnię w wyniku jej działalności gospodarczej, przeznaczana jest obligatoryjnie na realizację jej celu w postaci społecznej i zawodowej reintegracji jej członków i pracowników (art. 10 ust. 1 pkt 2 u.s.s.).

²⁸ Zob. K. Pietrzykowski, *Prawo spółdzielcze. Komentarz do zmienionych przepisów*, Warszawa 1995, s. 15.

²⁹ Ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 438 ze zm.

³⁰ Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych, tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 1278 ze zm.

³¹ Ustawa z dnia 4 października 2018 r. o spółdzielniach rolników, Dz.U. z 2018 r., poz. 2073.

³² Zob. D. Bierecki, [w:] P. Nazaruk (red.), *Prawo handlowe*, Warszawa 2023, s. 547; idem, *Legal Status and Development Trends of Credit Unions in Polish Law and its Compliance with the WOCCU Standards and International Cooperative Principles*, „Boletín De La Asociación Internacional De Derecho Cooperativo” 2020, 56, s. 31; idem, *The Legal Nature of the Cooperative's Activity in the Interests of its Members – Remarks Under Polish Law*, „Boletín De La Asociación Internacional De Derecho Cooperativo” 2022, 61, s. 187–192.

³³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zm.

Podobnie do spółdzielni socjalnych został określony cel spółdzielni pracy inwalidów i spółdzielni pracy niewidomych. Artykuł 181a § 1 pr.spółdz. określa cel tych spółdzielni jako zawodową i społeczną rehabilitację inwalidów i niewidomych przez pracę w prowadzonym wspólnie przedsiębiorstwie (art. 181a § 1 pr.spółdz.). W art. 181 pr.spółdz. użyte zostało pojęcie przedmiotu działalności spółdzielni. Jednak przepis ten nie określa rodzaju działalności, jaki spółdzielnia wykonuje. W przepisie tym ustawodawca nie odwołuje się również do gospodarczego charakteru działalności spółdzielni. Wykładnia celowościowa tego przepisu prowadzi do wniosku, że norma prawna z niego wynikająca określa cel spółdzielni pracy inwalidów i cel spółdzielni pracy niewidomych. Reguła wykładni celowościowej prowadzi także do wniosku, że cele te nie są realizowane w ramach działalności gospodarczej spółdzielni pracy inwalidów i spółdzielni pracy niewidomych (podobnie jak w spółdzielni socjalnej – art. 2 ust. 2 *in fine* u.s.s.). W wyniku czynności dokonywanych dla realizacji tego celu spółdzielnia nie uzyskuje nadwyżki bilansowej. Spółdzielnia pracy inwalidów i spółdzielnia pracy niewidomych są podtypami spółdzielni pracy (do takiego wniosku prowadzi wykładnia systemowa – *argumentum a rubrica*). Każda spółdzielnia powinna prowadzić działalność gospodarczą (art. 1 § 1 *in fine* pr.spółdz.). Należy więc stwierdzić, że podobnie jak spółdzielnia socjalna, spółdzielnia pracy inwalidów i spółdzielnia pracy niewidomych podejmuje działania służące zawodowej i społecznej rehabilitacji inwalidów i niewidomych (przez zatrudnienie na podstawie spółdzielczej umowy o pracę, umowy o pracę nakładczą, umowy o pracę lub zawarcie z członkiem umowy zlecenia lub o dzieło – art. 182 § 1 i 3, art. 201 § 1 i 1a pr.spółdz.) i jednocześnie prowadzi działalność gospodarczą.

Natomiast inne spółdzielnie pracy nie mają tak określonego celu jak spółdzielnie inwalidów i spółdzielnie niewidomych. Artykuł 181 pr.spółdz stanowi, że przedmiotem gospodarczej działalności spółdzielni pracy jest prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa w oparciu o osobistą pracę członków. Podobnie jak w wypadku spółdzielni inwalidów i spółdzielni niewidomych należy wskazać, że nie chodzi tu o określenie rodzaju działalności gospodarczej, jaki wykonuje spółdzielnia. Wykładnia celowościowa art. 181 pr.spółdz prowadzi do wniosku, że doprecyzowuje on charakter wspólnej działalności gospodarczej prowadzonej przez spółdzielnię (art. 1 § 1 pr.spółdz), wskazując, że w spółdzielni pracy polega ona na osobistej pracy członków. Pojęcie przedsiębiorstwa zostało użyte w art. 181 pr.spółdz. w znaczeniu funkcjonalnym, a więc jako działalność gospodarcza³⁴. Regulację art. 181 pr.spółdz uzupełnia art. 1 § 1 *in fine* pr.spółdz., który wskazuje, że celem

³⁴ Zob. M. Litwińska-Werner, [w:] S. Włodyka (red.), *System Prawa Handlowego*, t. 1, *Prawo handlowe – część ogólna*, Warszawa 2009, s. 697 i n.

spółdzielni (w tym spółdzielni pracy) jest prowadzenie działalności gospodarczej w interesie jej członków. Uwagi te należy odnieść także do działalności gospodarczej spółdzielni inwalidów i spółdzielni niewidomych, które są podtypami spółdzielni pracy (*argumentum a rubrica*).

W wypadku spółdzielni pracy, w tym spółdzielni inwalidów i spółdzielni niewidomych, które uzyskały status przedsiębiorstwa społecznego, wyłączona jest możliwość podziału nadwyżki bilansowej (art. 9 ust. 1 u.e.s.). Ustawa zakazuje także wypłaty członkom wynagrodzenia za pracę w formie udziału w nadwyżce bilansowej (art. 9 ust. 2 u.e.s. w zw. z art. 183 § 1 pr.spółdz.). Należy krytycznie odnieść się do tego rozwiązania, gdyż wyłącza ono możliwość uzależnienia wysokości wynagrodzenia za pracę od wkładu członka w osiągniętą przez spółdzielnię pracy nadwyżkę bilansową. Wydaje się, że *ratio legis* zakaz podziału nadwyżki bilansowej w przedsiębiorstwie społecznym, który wiąże się z jego celem polegającym na reintegracji członków spółdzielni, nie znajduje uzasadnienia, gdy część nadwyżki bilansowej jest składnikiem wynagrodzenia. Wydaje się, że uzależnienie wysokości wynagrodzenia członka od jego zaangażowania w prowadzoną przez spółdzielnię pracy (spółdzielnię inwalidów i spółdzielnię niewidomych) działalność gospodarczą powinno pozytywnie wpływać na jego reintegrację zawodową³⁵.

Nadanie działalności gospodarczej spółdzielni pracy (w tym spółdzielni inwalidów i spółdzielni niewidomych) charakteru *not for profit* powoduje, że nie jest ona prowadzona w interesie członków spółdzielni. Działalność taka nie koresponduje z celem spółdzielni pracy, który polega na prowadzeniu działalności gospodarczej w oparciu o osobistą pracę. Ponieważ spółdzielnia pracy działa w interesie swoich członków (art. 1 § 1 *in fine* pr.spółdz.), jej cel realizowany jest przez wypłatę członkom wynagrodzenia w formie udziału w części nadwyżki bilansowej przeznaczonej do podziału między członków (art. 183 § 1 pr.spółdz.). Natomiast, nadanie charakteru *not for profit* działalności gospodarczej spółdzielni inwalidów i spółdzielni niewidomych nie narusza celu tych spółdzielni, którym jest z mocy prawa zawodowa i społeczna rehabilitacja inwalidów i niewidomych przez pracę w prowadzonym wspólnie przedsiębiorstwie (art. 181a § 1 pr.spółdz.).

Z kolei art. 138 zd. 1 pr.spółdz. stanowi, że celem (przedmiotem działalności) rolniczej spółdzielni produkcyjnej jest prowadzenie wspólnego gospodarstwa rolnego oraz działalności na rzecz indywidualnych gospodarstw rolnych członków³⁶. Podobnie jak w wypadku spółdzielni pracy należy wskazać, że użyte w art. 138 zd. 1 pr.spółdz. pojęcie przedmiotu działalności należy rozumieć jako cel rolniczej

³⁵ Podział nadwyżki bilansowej spółdzielni powinien następować proporcjonalnie do zaangażowania członków w prowadzoną przez nią działalność gospodarczą (zob. K. Pietrzykowski, *Prawo spółdzielcze...*, s. 15; idem, [w:] E. Gniewek (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 4, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2012, s. 300).

³⁶ Zob. H. Cioch, *Prawo spółdzielcze*, Warszawa 2011, s. 127.

spółdzielni produkcyjnej. Przepis ten nie określa bowiem rodzaju działalności gospodarczej prowadzonej przez rolnicze spółdzielnie produkcyjne (np. produkcji roślinnej lub zwierzęcej lub warzywniczej – zob. art. 2 ust. 2 ustawy z 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym³⁷). W piśmiennictwie zwrócono uwagę na wadliwe sformułowanie art. 138 pr.spółdz., gdyż celem rolniczej spółdzielni produkcyjnej nie jest prowadzenie wspólnego gospodarstwa rolnego, ale wspólne prowadzenie przez członków określonego gospodarstwa rolnego³⁸. Moim zdaniem, należy zgodzić się z tym stanowiskiem, które koresponduje z wyrażoną w definicji spółdzielni cechą wspólnego prowadzenia działalności gospodarczej przez członków (art. 1 § 1 pr.spółdz.). Gospodarstwo rolne, które jest prowadzone przez członków rolniczej spółdzielni produkcyjnej, nie jest objęte wspólnością majątkową członków i spółdzielni³⁹.

Członkowie rolniczej spółdzielni produkcyjnej mają prawo i obowiązek pracować w spółdzielni (art. 155 § 1 pr.spółdz.). Podstawą pracy jest łączący członka i rolniczą spółdzielnię produkcyjną stosunek członkostwa w spółdzielni⁴⁰. Praca ta stanowi zaangażowanie członka w działalność gospodarczą spółdzielni. Wynagrodzenie za pracę następuje w formie podziału między członków nadwyżki bilansowej (dochodu ogólnego) stosownie do wkładu ich pracy (art. 158 § 1, art. 171 § 1 pr.spółdz.). Przepisy u.e.s. nie wyłączają *explicite* możliwości tej formy wynagrodzenia członków rolniczej spółdzielni produkcyjnej, tak jak wypłaty członkom spółdzielni pracy (spółdzielni inwalidów i spółdzielni niewidomych) wynagrodzenia w formie udziału w części nadwyżki bilansowej przeznaczonej do podziału między członków (art. 9 ust. 2 u.s.e. w zw. z art. 183 § 1 pr.spółdz.). *Lege non distinguente* tej formy wynagrodzenia członków rolniczej spółdzielni produkcyjnej zakazuje art. 9 ust. 1 u.s.e., zgodnie z którym przedsiębiorstwo społeczne nie może przeznaczyć nadwyżki bilansowej do podziału między członków.

Podobnie jak w wypadku spółdzielni pracy należy stwierdzić, że nadanie działalności gospodarczej rolniczej spółdzielni produkcyjnej charakteru *not for profit* powoduje, że nie jest ona prowadzona w interesie członków spółdzielni. Działalność taka nie koresponduje z celem rolniczej spółdzielni produkcyjnej, który polega na wspólnym prowadzeniu przez członków gospodarstwa rolnego oraz działalności na rzecz indywidualnych gospodarstw rolnych członków⁴¹. Ponieważ rolnicza

³⁷ Dz.U. z 2020 r., poz. 333, tekst jedn.

³⁸ H. Cioch, op. cit., s. 127.

³⁹ Ibidem, s. 127.

⁴⁰ Zob. ibidem, s. 130; J. Bieluk, [w:] K. Pietrzykowski (red.), op. cit., s. 834.

⁴¹ Zob. A. Suchoń, *Prawna koncepcja spółdzielni rolniczych*, Poznań 2016, s. 178; A. Suchoń, M. Zuba-Ciszewska, *Spółdzielnie w sektorze rolno-spożywczym jako beneficjenci pomocy udzielnej w ramach formuły de minimis oraz de minimis w rolnictwie – aspekty prawne i ekonomiczne*, „Prawo i Więź” 2022, 4, s. 314–341.

spółdzielnia produkcyjna działa w interesie swoich członków (art. 1 § 1 *in fine* pr.spółdz.), jej cel realizowany jest przez wypłatę członkom wynagrodzenia w formie udziału w części nadwyżki bilansowej przeznaczonej do podziału między członków (art. 158 § 1, art. 171 § 1 pr.spółdz.).

Należy także zauważyć, że przepisy regulujące działalność spółdzielni pracy, w tym spółdzielni inwalidów i spółdzielni niewidomych, rolniczych spółdzielni produkcyjnych i przepisy u.e.s. nie wskazują, że nadwyżka bilansowa przedsiębiorstwa społecznego przeznaczana jest na jego fundusze własne lub na realizację celu tego przedsiębiorstwa. Inaczej niż w wypadku spółdzielni socjalnej (art. 10 ust. 1 pkt 1–3 u.s.s.), w wypadku spółdzielni pracy, spółdzielni inwalidów i spółdzielni niewidomych oraz rolniczych spółdzielni produkcyjnych walne zgromadzenie może podjąć uchwałę decydującą o przeznaczeniu nadwyżki bilansowej na każdy inny cel niż podział między członków spółdzielni (art. 38 § pkt 4 pr.spółdz.). Walne zgromadzenie może np. podjąć uchwałę o przeznaczeniu nadwyżki bilansowej na fundusze fakultatywne spółdzielni lub na zwiększenie funduszu udziałowego (zaś w wypadku spółdzielni socjalnej art. 10 ust. 2 u.s.s. zakazuje przeznaczenia nadwyżki bilansowej na zwiększenie funduszu udziałowego). Należy jednak zaznaczyć, że nie będzie możliwe przeznaczenie nadwyżki bilansowej na opromiowanie udziałów, gdyż jest to sposób podziału nadwyżki bilansowej (art. 77 § 4 pr.spółdz.).

Wnioski

Analiza przeprowadzona w artykule prowadzi do wniosku, że uzyskanie przez spółdzielnię statusu przedsiębiorstwa społecznego nie powoduje utraty przez nią przymiotu prowadzenia działalności gospodarczej. W takiej sytuacji spółdzielni-przedsiębiorstwu społecznemu ustawodawca nadaje kolejne cele, które realizowane są obok prowadzenia działalności gospodarczej: reintegrację społeczną oraz zawodową osób zagrożonych wykluczeniem społecznym lub realizację usług społecznych. Jednocześnie działalności gospodarczej spółdzielni u.e.s. nadaje charakter *not for profit*. Taki charakter nie koresponduje jednak z celem spółdzielni pracy i rolniczych spółdzielni produkcyjnych, a mianowicie z uprawnieniami członkowskimi, których realizacja stanowi cel spółdzielni (prawo do wynagrodzenia za pracę w formie udziału w części nadwyżki bilansowej przeznaczonej do podziału między członków). *De lege ferenda* należy postulować usunięcie spółdzielni pracy i rolniczych spółdzielni produkcyjnych z katalogu podmiotów ekonomii społecznej co skutkowałoby brakiem możliwości uzyskania przez te spółdzielnie statusu przed-

siębiorstwa społecznego, a w konsekwencji nadania ich działalności gospodarczej charakteru *not for profit*.

De lege ferenda należy postulować także wprowadzenie do u.e.s. przepisów nakazujących przeznaczenie nadwyżki bilansowej przedsiębiorstwa społecznego na jego fundusze własne lub na realizację celu tego przedsiębiorstwa.

Bibliografia

- Bátiz-Lazo B., Billings M., *New perspectives on not-for-profit financial institutions: Organizational form, performance and governance*, „Business History” 2012, 54(3).
- Bierecki D., [w:] Nazaruk P. (red.), *Prawo handlowe*, Warszawa 2023.
- Bierecki D. *The Legal Nature of the Cooperative’s Activity in the Interests of its Members – Remarks Under Polish Law*, „Boletín De La Asociación Internacional De Derecho Cooperativo” 2022, 61.
- Bierecki D., *Zasada swobody umów w prawie spółdzielczym*, Warszawa 2021.
- Bierecki D., *Legal Status and Development Trends of Credit Unions in Polish Law and its Compliance with the WOCCU Standards and International Cooperative Principles*, „Boletín De La Asociación Internacional De Derecho Cooperativo” 2020, 56.
- Caire G., Tadjudje W., *Vers une culture juridique mondiale de l’entreprise d’ESS? Une approche comparative internationale des législations ESS*, „Revue internationale de l’économie sociale” 2019, 353(3).
- Cioch H., *Prawo spółdzielcze*, Warszawa 2011.
- Fajardo G., Fici A., Henry H., Hiez D., Meira D., Münkner H., Snaith I., *Principles of European Cooperative Law. Principles, Commentaries and National Reports*, Cambridge–Antwerp–Portland 2017.
- Gide K., *Zasady ekonomii społecznej*, Warszawa 1914.
- Głąbowski S., *Wykład ekonomii społecznej wraz z zarysem polityki ekonomicznej i z historią ekonomii*, Lwów 1913.
- Gniewek E. (red.), *System Prawa Prywatnego*, t. 4, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2012.
- Henry H., Cusa M., Douvitsa I., Hiez D., *European action plan for social economy Better regulation for social economy: the fruitful inspiration of the experience of cooperative law*, <https://iuscooperativum.org/category/library/> (dostęp: 17.07.2023).
- Hiez D., *Le droit coopératif et l’économie sociale et solidaire en France*, „Cooperativismo & Desarrollo” 2019, 27(114).
- Hiez D., *The General Interest Cooperatives: a Challenge for Cooperative Law*, „International Journal of Cooperative Law” 2018, 1.
- Litwińska-Werner M., [w:] S. Włodyka (red.), *System Prawa Handlowego*, t. 1, *Prawo handlowe – część ogólna*, Warszawa 2009.
- Meira D., *The Portuguese Social Solidarity Cooperative Versus the PECOL General Interest Cooperative*, „International Journal of Cooperative Law” 2019, 2.

- Peter H., Vasserot C.V., Silva J.A. (red.), *The International Handbook of Social Enterprise Law. Benefit Corporations and Other Purpose-Driven Companies*, Cham 2023.
- Pietrzykowski K. (red.) *System Prawa Prywatnego*, t. 21, *Prawo spółdzielcze*, Warszawa 2020.
- Pietrzykowski K., *Prawo spółdzielcze. Komentarz do zmienionych przepisów*, Warszawa 1995.
- Record of proceedings – International Labour Conference, 110th Session*, Genève 2022.
- Suchoń A., *Prawna koncepcja spółdzielni rolniczych*, Poznań 2016.
- Suchoń A., Zuba-Ciszewska M., *Spółdzielnie w sektorze rolno-spożywczym jako beneficjenci pomocy udzielnej w ramach formuły de minimis oraz de minimis w rolnictwie – aspekty prawne i ekonomiczne*, „Prawo i Więź” 2022, 4.
- Zakrzewski P., *Legalna definicja spółdzielni*, [w:] A. Zielonacki, G. Jędrejek, J. Przyłębska, M. Muszyński, Z. Jędrzejewski, M. Warciński (red.), *Państwo – Konstytucja – Prawo. Księga pamiątkowa poświęcona Sędziemu Trybunału Konstytucyjnego Profesorowi Henrykowi Ciochowi*, Warszawa 2018.
- Zakrzewski P., *Cel spółdzielni*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2005, 1, s. 49–91.